

Відомості про автора

Павлюк Марія Михайлівна, доктор психологічних наук, доцент кафедри психології МАУП, м. Київ, Україна

Pavliuk, Mariia Mykhaylivna, Doctor of Psychology, Associate Professor, of the Department Psychology, Interregional Academy of Personnel Management (IAPM), Kyiv, Ukraine

Email: Psycholprof@gmail.com

159.923.2

Павлюк М.М.,

Дармограй О.О.

**СОЦІАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПІДЛІТКІВ ЯК
РОЗГОРТАННЯ ЖИТТЄВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ**

Павлюк М.М., Дармограй О.О. Соціальна компетентність підлітків як розгортання життєвого потенціалу особистості. У статті розкрито основні аспекти соціальної компетентності у підлітковому віці, формування якої є одним із пріоритетних завдань сучасної системи освіти. Окреслено підходи до трактування визначення складових поняття «соціальна компетентність». Підкреслено, що для соціальної компетентності підлітків найбільш значимим є уміння оцінювати групові норми та причини їх привабливості для себе.

Охарактеризовано специфіку складових комунікативної компетенції та їх формування у підлітків. Зокрема, відзначено, що в контексті розвитку соціальної компетентності для підлітків особливі ефекти має спілкування з однолітками у процесі якого останні отримують важливу інформацію, яка не транслюється дорослими передусім через відсутність специфічного досвіду у певної вікової групи.

Стверджується про необхідність пошуку дієвих засобів і способів цілеспрямованої підготовки не лише підлітків, а й їхніх батьків у напрямку сприяння процесу входженню у сучасне соціокультурне середовище. Розвиток соціальної компетентності підлітків через

розвиток уміння оцінювати групові норми та причини їх привабливості для себе. Усе це вказує на системний характер прояву соціальної компетентності та висуває перспективи розвитку соціальної компетентності через розгортання життєвого потенціалу особистості.

Закцентовано на розвитку відповідальності особистості за ситуацію життєвого вибору, пошуку оптимального варіанту адаптивного взаємодії зі світом. Оскільки саме завдяки відповідальності приймаюся життєво важливі рішення.

Ключові слова: соціальна компетентність, підлітковий вік, готовність до дорослого життя, відповідальність, соціалізація підлітка.

Актуальність. Розвиток соціальної компетентності підлітків - це важлива соціальна і психолого - педагогічна задача. Її вирішення стосується важливих питань суспільства й освіти, оскільки в умовах соціально - економічних змін перед освітою поставлено завдання не просто дати випускникам певний рівень знань, умінь і навичок, а й забезпечити здатність і готовність жити в сучасному надскладному суспільстві, досягати соціально - значимих цілей, ефективно взаємодіяти і вирішувати життєві задачі.

У той же час ми бачимо, як не просто реалізуватися в нових життєвих умовах сучасному молодому поколінню. Діти та підлітки стають жертвами несприятливих умов соціалізації: криза сім'ї, економіки, культури породжує соціальну інфантильність, утриманство, невпевненість у своєму майбутньому.

Розвиток власної соціальної компетентності - достатньо важке завдання для підлітків, так як висока потреба в спілкуванні вступає в протиріччя з елементарним невмінням спілкуватися, слухати іншу людину, підтримувати розмову, висловлювати свої

почуття, реагувати на критику і критично оцінювати висловлювання і дії інших людей.

Сучасне суспільство зацікавлене в різнобічному розвитку особистості, що успішно соціалізується, володіє високим рівнем соціальної компетентності. У той же час, аналіз сучасної соціологічної, психолого-педагогічної літератури свідчить про недостатню підготовленість учнів до взаємодії з мінливим соціальним середовищем, про їх невпевненість у власних силах і низькому рівні компетентності у вирішенні соціальних проблем, що виникли.

Становище ускладнюється тим, що, є серйозний дефіцит позитивного впливу на підростаюче покоління інститутів соціалізації. В соціумі порушена ефективно діюча система норм і правил, що встановлюється дорослим співтовариством стосовно підростаючого покоління і реалізована соціальними інститутами. Всі ці протиріччя призводять до внутрішнього конфлікту, позбавляючи підлітків можливості зайняти активну соціальну позицію, інтенсифікуючи, з одного боку, споживчу стратегію життя, з іншого - виражений стан авномії, що виявляється в агресивності і зневірі в свої сили.

Потреба молоді у самовизначенні, прагнення до самоствердження, самовдосконалення не тільки стимулюються процесами що відбуваються в суспільстві, але і вимагають соціальної та педагогічної підтримки у визначенні свого місця в системі соціально-професійних відносин.

Внаслідок цього виникає необхідність пошуку засобів і способів цілеспрямованої підготовки підлітків до входження в складне соціальне середовище, яке допоможе їм адаптуватися і успішно функціонувати в соціумі. У даному контексті розвиток соціальної компетентності підлітків стає одним із пріоритетних

завдань сучасної системи освіти. У цьому полягає соціально-педагогічний рівень актуальності зазначеної проблеми.

Ступінь розробленості проблеми. Інтерес до проблеми соціальної компетентності виник у теорії мовної комунікації, соціології управління та соціальної психології. В даний час соціальна компетентність визнається інтегративною характеристикою сучасної особистості і стає значущою не тільки в її професійній діяльності, а й у всіх сферах соціального життя.

Аналіз наукової літератури показує, що розгляд проблеми соціальної компетентності носить досить загальний і констатуючий характер. У дослідженнях підкреслюється важливість і значущість соціальної компетентності, визначаються загальні вимоги до соціально компетентної особистості.

У своїх працях дослідники розглядають окремі аспекти соціальної компетентності, їх прояви у певних сферах соціальної взаємодії. Велика кількість тлумачень поняття «соціальна компетентність» обумовлено розходженням наукових підходів до вирішуваних дослідниками завдань (системно-структурного, знанневого, культурологічного, особистісно-орієнтованого, діяльнісного).

Так, К.А. Абульханова-Славська, Б.Г. Ананьєв, А.Г. Асмолов, А.В. Петровський, Н.К. Поліванова, Г.А. Цукерман розглядали аспекти особистісного самовизначення, самосвідомості, соціальної активності особистості.

В роботах Г. С. Абрамова, Л. І. Божович, Л. С. Виготський, В. В. Давидов, О. М. Леонтьєв, В. С. Мухіна, А. В. Петровський, Ш. Бюлер, В.І. Слободчиков, Д.І. Фельдштейн, Д.Б. Ельконін, Е. Шпрангер, Ж. Піаже, Е. Еріксон з різних методологічних позицій проведено і обґрунтовано теоретичний аналіз стадій, етапів, періодів та окремих аспектів особистісного розвитку підлітків та юнаків .

Процеси соціалізації, соціальної адаптації особистості досліджено, зокрема, такими науковцями, як Г. М. Андрєєва, І. С. Кон, А. К. Маркова, А. В. Мудрик, Т. Крон.

Аналіз наукової літератури показує, що дослідження, присвячені вивченню компетентнісного підходу (О. М. Афанасьєв, В.І. Байденко, І.А. Зимова), комунікативної компетентності (Ю.М. Жуков, Ю.М. Ємельянов, Л.А. Петровська), професійної компетентності (А. С. Белкін, А.А. Бодальов, А.А. Деркач, Е. Ф. Зеєр, Е. А. Клімов, Н. В. Кузьміна, В. В. Нестеров, Д. Равен, В. А. Сластенін, М. А. Чошанов) та соціальної компетентності дорослої людини (М. Аргайл, Є. В. Коблянська, В. Н. Куніцина, Ю. Мель) розглядаються в науці досить давно і вже дали результати.

Е. Еріксон, послідовник З. Фрейда, стверджує, що формування соціальної компетентності залежить від впливу на особистість культурних традицій [5], тобто звичаїв, традицій, способу життя, життєвої філософії соціальної групи, до якої належить особистість.

Таким чином, проблема розвитку соціальної компетентності підлітків активно розробляється з кінця ХХ століття. Науковці визнають, що становлення соціальної компетентності обумовлено генетичним впливом, але не відкидають високий рівень впливу суспільного середовища. Ця проблема носить міждисциплінарний характер і досліджується на філософському, соціально - психологічному та психолого-педагогічному рівнях.

Мета статті: висвітлити вивчення соціальної компетентності підлітків у вітчизняних і зарубіжних дослідженнях.

Виклад основного матеріалу. Соціальна компетентність підлітків є одним із головних завдань сучасного закладу середньої освіти. До розв'язання цього завдання має залучатися сім'я, оскільки соціальна компетентність стає однією

з основних потреб сучасної особистості. Процес формування соціальної компетентності має починатися у підлітковому віці. Щоб спільно працювати над формуванням соціальної компетентності підлітків, педагоги разом з батьками мають самі володіти соціальною компетентністю.

Підлітковий вік є сензитивним для розвитку соціальної компетентності підлітків і охоплює період від 11 до 15 років (за Л. Виготським), від 10–11 до 15–16 років (за Д. Ельконіним) [3]. У цей віковий період розвиток соціальної компетентності має характерні особливості, характеризується як позитивними, так і негативними змінами. Характерні риси соціально компетентного підлітка – це наявність свідомої та оптимальної для віку соціальної поведінки; достатній рівень вміння будувати партнерські стосунки, здатності до кооперації на рівноправній основі, продуктивно співпрацювати з однолітками, виконувати різні соціальні ролі і функції в колективі, проявляти ініціативу тощо; сукупність знань, умінь та ціннісних орієнтацій, які зумовлюють доцільну поведінку особистості в соціальному середовищі, яка проявляється в достатньому рівень конформності; уміння пристосовуватися до вимог, які ставить життя; уміння проектувати стратегії свого життя з урахуванням інтересів та потреб різних соціальних груп, індивідуумів, у відповідності до соціальних норм і правил.

До теперішнього часу зарубіжними і вітчизняними дослідниками (Ш. Бюле, Левін, Ж. Піаже, З. Фрейд, Ст. Холл, Е. Шпрангер, Е. Еріксон, Г.С. Абрамова, Л.І. Божович, Л.С. Виготський, І.С. Кон, В.С. Мухіна, Д.Б. Ельконін) отримано великий фактичний матеріал про особливості підлітків і юнаків, різноманіть факторів, що впливають на їх розвиток, про

специфічність їх ідеалів, інтересів, моральних уявлень, особливості становлення волі, мотивів діяльності, що створило необхідну базу для багатопланового вивчення цих важливих етапів психічного розвитку на новому науковому рівні.

Фундаментальні дослідження, гіпотези і теорії, що пояснюють особливості розвитку особистості в підлітковому і юнацькому віці, можна згрупувати за основними напрямками: пубертатний розвиток, когнітивний розвиток, соціалізація, становлення ідентичності. У класичних дослідженнях першої третини ХХ ст. психологічні зміни, що відбуваються у розвитку особистості підлітка і юнака, дослідники пов'язували, насамперед, з процесом статевого дозрівання.

Так, Ф. Дольто [4] вважала, що підліткова стадія в розвитку особистості відповідає епосі романтизму в історії людства. Це проміжна стадія між дитинством (епохою полювання і збирання) і дорослим станом (епохою розвиненої цивілізації). Її уявлення про «бунт» отрочества, насиченому стресами і конфліктами, в якому домінують нестабільність, ентузіазм, сум'яття і царює закон контрастів, становить сьогодні ядро психології підліткового віку.

Е. Шпрангер визначав межу юнацького періоду 13-19 роками у дівчат і 14-21 роками у юнаків, а підлітковий вік розглядав всередині юнацького. Перша фаза цього віку - власне підліткова - обмежується 14-17 роками. Е. Шпрангер зазначає, що ця фаза характеризується кризою, змістом якого є звільнення від дитячої залежності. Це вік мрій, неясних прагнень, незадоволеності, песимістичних настроїв; вік підвищеної нервозності і максимуму самогубств. Як головні новоутворення даного віку, який представляє Е. Шпрангер, важливу стадію духовного розвитку,

виступають відкриття «Я», виникнення рефлексії, усвідомлення своєї індивідуальності. Процес цей іде від відкриття «Я» до практичного включенню в різні види життєдіяльності [6].

Теоретичні положення Е. Шпрангера були конкретизовані Ш. Бюлером. У юнацькому періоді вона виділяє дві фази: негативну і позитивну. Підлітковий етап відноситься до негативної фази і характеризується тривожністю, дратівливістю, агресивністю, безцільним бунтом, прагненням до самостійності, не підкріплює відповідними фізичними і психічними можливостями. підлітковий вік визначається нею на основі поняття пубертатності [6].

Юнацький етап розвитку належить до позитивної фази розвитку. У другій половині ХХ ст. дослідники поглибили розуміння ролі середовища у розвитку підлітка і юнака, підтвердили важливість суспільства для конструктивного розвитку особистості. Так, Е. Еріксон [5] не поділяє підлітковий і юнацький вік. Це один віковий який період, обмежений рамками 12-18 років. Він вважав цей вік найважливішим і найбільш важким періодом людського життя, коли відбувається ідентифікація особи і плутанина ролей.

Е. Еріксон підкреслював, що психологічна напруженість, яка супроводжує формування цілісності особистості, залежить не тільки від фізіологічного дозрівання, особистої біографії, але і від духовної атмосфери суспільства, в якому людина живе, від внутрішньої суперечливості суспільної ідеології. Е. Еріксон показує, що кожна людина в перехідний період від дитинства до дорослості стоїть перед проблемами свого часу і повинна здійснити вибір [5].

У своїй теорії Е. Еріксон виділяє таке поняття як ідентичність, яке визначається ним як почуття внутрішньої наступності,

константність самості в потоці постійних тимчасових змін, метаморфоз особистісного розвитку. Це суб'єктивне переживання: «Я той же самий» [5]. Автор виділяє ще одне визначення ідентичності, в якому вона виступає підсумком узгодження двох ліній розвитку особистості-індивідуальної та соціальної. Це гармонія «Я -образу» і «Я, реалізованого у соціальній ролі». Тут істотне значення має підтвердження індивідуального варіанту ідентичності референтним оточенням. Як пише Е. Еріксон, якщо ідентичність підтверджується іншими, тільки в цьому випадку, вона реальна і для самого індивіда [5].

Згідно концепції Ж. Піаже [7], в аналізованому нами віковому періоді остаточно формується особистість, будується програма життя. Для створення програми життя необхідний розвиток гіпотетико-дедуктивного, формального мислення. Будуючи план свого майбутнього життя, підліток чи юнак приписує собі істотну роль у порятунку людства і організовує свій план життя залежно від подібної мети. З такими планами та програмами вони вступають в суспільство дорослих, бажаючи перетворити його. Відчуваючи перешкоди з боку суспільства і залишаючись залежними від нього, підростаюче покоління поступово соціалізується.

Представлена концепція має для нас інтерес в тому аспекті, що при розвитку певних форм мислення людині стають доступними для розуміння ті речі, предмети, явища, яких він раніше не знав, не сприймав. Теорії підліткового і юнацького віку в зарубіжній психології розвитку, незважаючи в основному на натуралістичне, біологізаторське трактування цього періоду життя, складають необхідний фон для розкриття і розуміння нових тенденцій у вивченні отроцтва і юнацтва.

Вітчизняні психологи, оцінюючи значення багатьох поставлених зарубіжними дослідниками проблем, підходять до їх вирішення з принципово інших позицій. В якості основного вони висувають положення про те, що психіка індивіда розвивається в процесі складної взаємодії біологічних і соціальних факторів, серед яких вирішальними є конкретно - історичні умови суспільної життєдіяльності людини, характер його взаємозв'язків і спілкування з іншими людьми, спрямованість його навчання і виховання. Ці положення вперше були висунуті та обґрунтовані у культурно - історичній концепції Л.С. Виготського і його школи.

Л.С. Виготський розглядав проблему інтересів у перехідному віці, називаючи її «ключем до всієї проблеми психологічного розвитку підлітка». Всі психічні функції людини, на його думку, на кожному етапі розвитку діють у певній системі, що направляються конкретними, відкритися у особистості прагненнями, потягами і інтересами. Л.С. Виготський вважав, що виникнення інтересів більшим чином становить зміст соціокультурного розвитку дитини, ніж його біологічне формування [3].

Л.С. Виготський, як і Ж. Піаже, особливу увагу звертав на розвиток мислення в підлітковому віці. Головне в розвитку мислення, на його думку, полягає в оволодінні підлітком процесом утворення понять, що веде до вищої форми інтелектуальної діяльності, новим способам поведінки. Перехід до мислення в поняттях розкриває перед зростаючою людиною світ об'єктивного суспільної свідомості, світ суспільної ідеології. З вивченням понять підліток починає краще розуміти і самого себе, свій внутрішній світ. Одночасно з цим його увага в усе більшій мірі починає спрямовуватися на інших людей [7].

Формування особистості - один із самих останніх змін у підлітковому віці - Л.С. Виготський пов'язує з розвитком рефлексії та самосвідомості, яку він визначає як соціальну свідомість, пережиту всередині. Виникнення самосвідомості означає перехід до нового принципу розвитку - до оволодіння внутрішнім регулюванням психічних процесів і поведінки в цілому. Отже, означає перехід до нового вікового періоду, юнацького [3].

Характеризуючи підлітковий вік, Л. І. Божович писала, що протягом цього періоду ламаються і перебудовуються всі колишні відносини дитини до світу і до самого себе і розвиваються процеси самосвідомості і самовизначення, що приводять в кінцевому рахунку до тієї життєвої позиції, з якою учень починає своє самостійне життя.

Л.І. Божович також відзначала, що до початку перехідного віку в загальному психічному розвитку з'являються нові, більш широкі інтереси, особисті захоплення і прагнення зайняти більш самостійну, більш «дорослу» позицію в житті. Однак у перехідному віці ще немає можливостей (ні внутрішніх, ні зовнішніх), щоб зайняти цю позицію [2]. На думку Л. І. Божович, у перехідний період відбуваються перетворення в найрізноманітніших сферах психіки. Кардинальні зміни стосуються мотивації. Зміст мотивів відображає формування світогляду підлітків, плани їх майбутнього життя.

Структура мотивів характеризується ієрархічною системою, наявністю певної системи супідрядних різних мотиваційних тенденцій на основі провідних суспільно значущих і що стали цінними для особистості мотивів. Що стосується механізму дії мотивів, то вони діють тепер не безпосередньо, а виникають на основі свідомо поставленої мети і свідомо прийнятих рішень [2].

З мотиваційною сферою тісно пов'язаний моральний розвиток учня, який істотно змінюється саме в перехідному віці. Засвоєння дитиною морального зразка відбувається тоді, коли вона здійснює реальні моральні вчинки в значущих для неї ситуаціях. Але засвоєння цього морального зразка не завжди проходить гладко. Здійснюючи різні вчинки, підліток більше поглинений приватним змістом своїх дій. Але саме в цей період є найбільш сприятливим для здійснення цілеспрямованих психолого-педагогічних впливів, адже внаслідок «недостатньої узагальненості морального досвіду» моральні переконання підлітка знаходяться ще в досить нестійкому стані [2].

Розглянувши класичні концепції підліткового і юнацького віку в зарубіжній і вітчизняній психології, можна описати сучасних підлітків і старшокласників в умовах онлайн-навчання та спілкування.

У цьому контексті важливим є дослідження Т. І. Самсонової [6], яка стверджувала, що відбуваються зміни в ціннісних орієнтаціях підлітків і молоді. Зокрема йдеться про підвищення ролі приватних, особистих цінностей при зниженні суспільно значущих цінностей. Разом з цим вказується на переважно розважальну спрямованість життєвих цінностей та інтересів, зниження рівня культурних потреб і інтересів, витіснення цінностей національної культури західними зразками поведінки. У системі цінностей домінують прагнення до успіху, що розуміється як досягнення матеріального добробуту, високого соціального стану, ініціативність, готовність до ризику. Однак, така якість як самостійність не згадується [6]. Тобто завдяки чому, яким особистісним ресурсам та компетентностям досягатиметься високий статус незрозуміло?

Численні дослідження засвідчують про ефективність вирішення проблем самовизначення та самоствердження підлітка лише через спілкування з оточенням [6]. А оскільки відомо, що спілкування зі своїми однолітками є провідним видом діяльності у цьому віці, то слід більше уваги приділяти саме якості такої діяльності. «Провідною називається така діяльність дитини, яка характеризується наступними трьома ознаками. По-перше, це така діяльність, у формі якої виникають і всередині якої диференціюються інші, нові види діяльності. По-друге, провідна діяльність - це така діяльність, в ході якої формуються, або перебудовуються приватні психічні процеси. По-третє, провідна діяльність - це така діяльність, від якої найголовнішим чином залежать в даний період розвитку основні психологічні зміни особистості дитини» [6].

В аспекті розвитку соціальної компетентності забезпечення можливостей підлітків якісним спілкуванням з однолітками необхідне з трьох причин [6]. По-перше, це дуже важливий канал отримання інформації, за допомогою якого підлітки та юнаки дізнаються необхідні відомості, які з різних причин не повідомляються їм дорослими. Спілкування з однолітками стає більшою цінністю, ніж з батьками. По-друге, спілкування - це специфічний вид діяльності та міжособистісних відносин. Спільна діяльність забезпечує ормування у підлітка необхідних навичок соціальної взаємодії, уміння підпорядковуватися колективній дисципліні і водночас відстоювати уміння свої права, співвідносити особисті інтереси із суспільними. І, нарешті, спілкування - це специфічний вид емоційного контакту.

Спілкування з однолітками, будучи провідною діяльністю, визначає розвиток підлітка [6]. Бажання мати друзів, зайняти

певне становище у групі має певне значення для підлітка. Він прагне до групи, яка грає величезну роль в його самовизначенні. Саме тут освоюються норми соціальної поведінки, норми моралі, встановлюються відносини рівності і поваги один до одного [6]. Для соціальної компетентності учня найбільш значимо вміння оцінювати групові норми та причини їх привабливості. Група потрібна підліткові і для самоствердження.

Типовою рисою підлітка є конформність - схильність до засвоєння певних групових норм, звичок і цінностей. Бажання злитися з групою, нічим не виділятися, що відповідає потребі в безпеці, психологи розглядають як механізм психологічного захисту і називають соціальною мімікрією [6]. Однак в підлітковому віці основною складністю в прояві соціальної компетентності стає властиве даному віку «Невміння правильно співвіднести свої можливості і домагання з реальними результатами діяльності, спілкування»[6].

Як зазначає Н. В. Каліна, саме відповідальність є основою для розвитку соціальної компетентності [6]. Сучасне суспільство постійно ставить людину в ситуацію життєвого вибору, пошуку оптимального варіанту адаптивного взаємодії у світі. Ще більшою мірою ця ситуація актуальна для молодих людей, що стоять на порозі своєї професійної діяльності. Саме для них відповідальність є певною мірою центральним властивістю, так як за допомогою механізму відповідальності приймається те чи інше рішення.

Якість прийнятого рішення визначається ступенем відповідальності людини. З формуванням відповідальності тісно пов'язаний розвиток волі і довільності поведінки підлітка [6]. Уміння володіти собою – важлива якість дорослої, зрілої

особистості. Вона дуже цінується підлітком. Однак для типового підлітка характерні слабкість волі, неорганізованість, порівняно легка відмова від досягнення поставленої мети.

Проведений аналіз психолого-педагогічних досліджень дав змогу виокремити завдання розвитку соціальної компетентності підлітків у освітньому процесі:

- усвідомлення необхідності прийняття «норм» конкретного соціуму;
- осмислення і адекватна оцінка своїх можливостей у даній ситуації по досягненню передбачуваного результату;
- вміння актуалізувати свій особистісний досвід стосовно конкретної ситуації;
- визначення можливих і найбільш ефективних способів діяльності, варіантів поведінки;
- готовність до прийняття особистої відповідальності за вибір власної поведінки в ситуації соціальної взаємодії;
- створення ситуації партнерства і взаємної поваги в навчальному процесі;
- оволодіння нормами спілкування з дорослими і однолітками;
- сприяння оволодінню підлітками нормами дружби як найважливішому придбанню дитини в підлітковому віці;
- оволодіння вміннями рефлексії як механізму розвитку самосвідомості.

Розглянуті новоутворення та вікові задачі підліткового періоду дозволяють зробити висновок, що цей віковий період в умовах соціальних напружень у суспільстві, пов'язаний з численними труднощами у процесі формування нового рівня самосвідомості, з характерними рисами. Поява здатності і

потреби пізнавати самого себе як унікальну, неповторну особистість, що володіє лише їй властивими якостями, одночасно висуває потребу соціальної ідентифікації для успішного входження до соціокультурного середовища.

Висновки. Отже, соціальна компетентність - це багатогранна характеристика особистості, яка своєю багатокomпонентністю охоплює всю цілісність та глибину функціонування особистості в соціумі. Оскільки особистість - істота суто соціальна, то формат соціальної компетентності охоплює як соціальні мотиви, знання, навички, необхідні для успішної взаємодії із оточуючим середовищем, так і самопочуття та самоприйняття особистістю самої себе в мінливому соціумі. При цьому соціальна компетентність передбачає як достатній рівень вміння будувати партнерські стосунки, здатності до кооперації, так і певний рівень конформності для того, щоб не йти всупереч вимог суспільства.

Соціальна компетентність вимагає від особистості як принциповості, вміння відстояти власну думку, сили для протистояння небажаним впливам, так і толерантності, і вміння пристосовуватися й ефективно діяти в певних соціальних умовах. Соціальна компетентність вимагає високого рівня оптимізму, що надає віру в успіх майже безнадійної справи, і достатнього рівня песимізму, який дає змогу реально оцінити себе та свої знання, щоб уникнути зайвої ейфорії та змушує надолужити прогалини в знаннях, що гальмує справу. Соціальна компетентність вимагає як збереження пропріуму як сукупності усіх сторін особистості, аспектів особистості, що роблять її унікальною. Важливим є також вміння орієнтуватися на соціальні норми та права інших людей. Усе це вказує на

системний характер прояву соціальної компетентності та висуває перспективи розвитку соціальної компетентності через розгортання життєвого потенціалу особистості.

Список використаних джерел:

- 1.Абрамова Г.С. Вікова психологія / Г.С. Абрамова. - М. : Академічний проєкт, 2001. - 704 с.
- 2.Божович Л. І. Вибрані психологічні праці. Проблеми формування особистості / Л. І. Божович / Під ред. Д. І. Фельдштейна. - М. : Міжнародна педагогічна академія, 2001. - 212 с.
- 3.Выготский Л. С. Собрание сочинений : В 6-ти т. Т.4. Детская психология / Л. С. Выготский ; под ред. Д. Б. Эльконина. – М. : Педагогика, 1984. – 432 с.
- 4.Дольто Ф. На стороне подростка – 2-е изд. / Ф. Дольто; [перевод с фр. А. К. Борисовой; предисл. М. М. Безруких]. – Екатеринбург: Рама Паблишинг, 2016. – 423, [1] с. – (Серия «Автооритетные детские психологи»).
- 5.Еріксон Е. Ідентичність: юність і криза . / Е. Еріксон // - М. : Прогресс , 1996 . - 344 с.
- 6.Калініна Н. В. Психологічний супровід розвитку соціальної компетентності школярів [Електронний ресурс]: автореф.. Док. псих. наук. 19.00.07 / Н. В. Калініна. - Самара, 2006. - 47с.
- 7.Піаже Ж. Вибрані психологічні праці. / Ж. Піаже // - М.: Міжнародна педагогічна академія , 1994 . - 680 с.

Spisok vikoristanih dzherel:

1. Abramova G.S. Vikova psihologija / G.S. Abramova.- M.: Akademichnij proekt, 2001. - 704 s.
2. Bozhovich L.I. Vibrani psihologichni praci. Problemi formuvannja osobistosti / L. I. Bozhovich / Pid red. D.I. Fel'dshtejna. - M. : Mizhnarodna pedagogichna akademija, 2001. - 212 s.
3. Vygotskij L.S. Sobranie sochinenij: V 6-ti t. T.4. Detskaja psihologija / L.S. Vygotskij ; pod red. D. B. Jel'konina. – M. : Pedagogika, 1984. – 432 s.

4. Dol'to F. Na storone podrostka – 2-e izd. / F.Dol'to; [perevod s fr. A. K. Borisovoj; predisl. M. M. Bezrukih]. – Ekaterinburg: Rama Publishing, 2016. – 423, [1] s. – (Serija «Avtooritetnye detskie psihologii»).

5. Erikson E. Identichnist': junist' i kriza. / E. Erikson // - M. : Progress , 1996 . - 344 s.

6. Kalinina N.V. Psihologichnij suprovid rozvitku social'noi kompetentnosti shkoljariv [Elektronnij resurs]: avtoref. Dok. psih. nauk. 19.00.07 / N. V. Kalinina. - Samara, 2006. - 47s.

7. Piazhe Zh. Vibrani psihologichni praci. / Zh. Piazhe // - M.: Mizhnarodna pedagogichna akademija, 1994 . - 680 s.

Pavliuk, M.M., Darmogray, O.O. Adolescents' social competence as the rollout of their life potential. *The article reveals the main aspects of adolescents' social competence, which formation is one of the priorities of the modern education. The approaches to definitions and interpretation of the social competence components are outlined. The most important for adolescents' social competence is their ability to assess group norms and understand reasons for their attractiveness.*

The specifics components of communicative competence and their formation in adolescence are described. In particular, special effects of communication with peers, when important information not given by adults is received on the background of lack of specific experience at this age group, are noted in the context of adolescents' social competence development.

We argue that it is necessary to find effective means and methods of purposeful training not only for adolescents but also for their parents in order to facilitate entering into the modern socio-cultural environment. The development of adolescents' social competence should be done through the development of their ability to assess group norms and to understand reasons for their attractiveness. We emphasise the systemic nature of the social competence and put forward prospects for the development of social competence through the development of an individual's life potential.

The emphasis is laid on the development of personal responsibility at a situation of life choices to find the best options for adaptive interactions with the world, because it is through such responsibility that most important life decisions are made.

Key words: *social competence, adolescence, readiness for adult life, responsibility, adolescents' socialization.*

Відомості про автора:

Павлюк Марія Михайлівна, доктор психологічних наук, доцент кафедри психології МАУП, м. Київ, Україна

Дармограй О.О., магістр кафедри психології МАУП, м. Київ, Україна

Pavliuk, Mariia Mykhaylivna, Doctor of Psychology, Associate Professor, of the Department Psychology, Interregional Academy of Personnel Management (IAPM), Kyiv, Ukraine

Darmogray, Olha Oleksiivna, Master in Psychology of the Department Psychology, Interregional Academy of Personnel Management (IAPM), Kyiv, Ukraine

Email: Psycholprof@gmail.com

УДК 159.923.2

Пенькова О.І.

ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ

Пенькова О.І. Психологічне благополуччя: теоретичний аналіз проблеми. У статті розглядається проблема психологічного благополуччя особистості. Обґрунтовано актуальність даного феномену, виокремлено основні підходи до визначення його змісту і структури. Констатується, що в основі психологічного благополуччя закладена суб'єктивна емоційна оцінка людиною власного життя та свого місця в ньому. Уміння критично оцінювати себе, доволіно спрямовувати і перебудовувати власні вчинки, прагнення до дотримання соціально цінних і особистісно значущих норм – це вияви базових цінностей. Вони переконливо свідчать, що поза розвитком даної якості неможливий процес становлення творчої, соціально відповідальної особистості із критичним ставленням до оточуючого середовища, усвідомленням свого місця і ролі серед інших. Доведено що психологічного благополуччя можна досягти за умови, якщо особистість, крім здатності адекватно відображати й моделювати наявну ситуацію,